

ASPECTE ALE IDEOLOGIEI POLITICE ÎN PRINCIPATELE ROMÂNE ÎN FEUDALISMUL TÎRZIU (PÎNĂ ÎN ANUL 1832)

IOAN MURARIU

Transformările social-economice care au avut loc în această perioadă în cele două țări române au fost însoțite și de adânci prefaceri pe planul gândirii — îndeosebi a gândirii politice, la care vom face câteva referiri în paginile ce urmează. În ultima vreme în istoriografia noastră se vorbește de existența unei adevărate *revoluții ideologice*, aflată în raporturi dialectice de interpedendență cu salturile înregistrate în domeniile demografic, agrar și industrial. Aceasta dovedește că nu numai din punct de vedere material, dar și spiritual, țările române s-au integrat organic în circuitul valorilor europene.

În perioada la care ne referim, deoarece în Principate lipsea o burghezie constituită ca clasă, boierimii — și în special boierimii noi, cu preocupări burgheze — i-a revenit rolul de a lupta pe plan ideologic pentru interesele generale de unitate politică, independentă sau reorganizare a statului. Boierimea era o clasă mai bogată și mai cultă decât celelalte, o clasă bine cunoscătoare a ideologiei europene, o clasă care prin numeroasele memorii înaintate curților imperiale din jur a contribuit mult la transformarea chestiunii românești într-o problemă de interes european.

Dar trebuie avut în vedere că boierimea din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea și din primele trei decenii ale sec. următor se deosebea, ca structură, de boierimea de altă dată, din feudalismul dezvoltat. Numai cunoscând aceste prefaceri din sinul clasei boierești vom putea înțelege clar ideologia politică a epocii de trecere spre capitalism.

Mai întâi se constată că numărul boierilor a crescut foarte mult în perioada supusă observațiilor noastre. Potrivit izvoarelor istorice interne, numărul total al acestora a crescut de la 541 în anul 1810 la 902 în 1828¹. La această situație s-a ajuns din cauza numeroaselor *ranguri boierești vîndute*, mai ales în vremea lui Ioan Sandu Șturza. Dar, deși numărul

¹ Cf. Gheorghe Platon, *Geneza revoluției române de la 1848. Introducere în problemele istoria modernă a României*, Iași, Editura Junimea, 1980.

total al boierilor era atît de ridicat, marea boierime în Moldova era formată, la începutul sec. al XIX-lea, doar din 28 de familii. Acestea stăpîneau jumătate din numărul satelor boierești, adică 470 din 927².

Mari transformări în compoziția clasei boierești constatăm și în însemnările unor străini. Astfel, consulul francez Lagan, bun cunoscător al realităților din Moldova, scria că în anul 1828 numărul total al boierilor moldoveni se ridica la cifra de 821, dintre care 300 fuseseră boieriți în timpul domniei lui Ioan Sandu Sturza³. Așadar, să reținem acest lucru deosebit de important pentru înțelegerea ideologiei politice, și anume că în numai 6 ani de domnie ai lui Ioan Sandu Sturza, numărul boierilor a crescut cu peste 360%.

Dar bine-informatul consul Lagan ne dă și alte știri. El nota că din totalul de 821 boieri moldoveni din anul 1828 numai 87 erau de clasa I-a, adică boieri mari: logofeți (6), mari vornici (32), vistiernici (8), hatmani (17), postelnici (24). Un număr de 301 erau de clasa a II-a: vornici (5), aga (50), spătari (83), bani (41), comiși (44) și căminari (78). Cei mai mulți, în număr de 433, erau de clasa a III-a, adică boieri de ranguri inferioare: paharnici (90), serdari (103), stolnici (83), medelniceri (74), cluceri (25), slugeri (34), pitari (8), jicniceri (6) și șătrari (10).

Faptul că în anul 1828 90% din totalul boierilor din Moldova dețineau ranguri mici și mijlocii, fiind, în mare parte, boieriți în ultimii ani, prin cumpărarea acestor ranguri, explică în mare măsură transformările petrecute pe plan ideologic.

Boierii noi proveneau din funcționari superior, ingineri hotarnici, medici, spițeri, profesori, negustori etc., care își cumpăraseră rangurile boierești respective pentru ca, la adăpostul lor, să practice unele îndeletniciri burgheze, între care și comerțul⁴. Prin concepții și prin activitatea desfășurată, boierii noi, adică cei mici, și cei mai mulți din cei mijlocii, *aparțineau burgheziei*, împreună cu meșterii și negustorii bogați. Este vorba deci de o boierime cu preocupări burgheze, puternic ancorată în realitățile epocii, sensibilă și receptivă la ideile de progres economic și politic. Această nouă boierime, apărătoare a unor interese mai generale, se pronunța mai hotărît decît marea boierime pentru înnoiri în concordanță cu cerințele epocii. Lupta pentru progres s-a dat nu atît între burghezie — clasă încă neconstituită, în accepțiunea occidentală a cuvîntului — și boierime, cît mai ales în cadrul clasei boierești, între boierii mici și mijlocii, pe de o parte, și boierii mari, conservatori, pe de altă parte.

Boierii mari erau interesați în promovarea noului numai în măsura în care acesta le servea interesele de clasă stăpînitoare, fără a le aduce prejudicii, iar boierii mici și mijlocii, de dată recentă, și ridicați din familii oarecum modeste — luptau pentru realizarea unor scopuri mai

² *Ibidem*, p. 257.

³ Maria E. Holban, *Un raport francez de pre Moldova (1828) a consulului Lagan*, în *Buletinul Comisiei istorice a României*, vol. IX, 1930, p. 167.

⁴ Gh. Platon, *Considerații privind situația numerică și structura boierimii din Moldova în preajma revoluției de la 1848*, (în manuscris), p. 37—38.

largi, în care erau interesate și alte clase și categorii sociale. Prin rangul cumpărat boierii mici și mijlocii aparțineau, desigur, de o clasă privilegiate, dar prin preocupări făceau parte mai curînd din burghezie.

Dezvoltarea pieței interne și externe, apoi războaiele dintre anii 1768 și 1829, purtate îndeosebi pe teritoriul Principatelor dunărene, au fost doi factori principali care au pus boierimea română de toate rangurile în contact cu centrul și apusul Europei. Numeroase izvoare istorice, interne și externe, sprijină această afirmație.

În timpul războaielor amintite boierii, care pînă la mijlocul sec. al XVIII-lea erau orientali în toate, au venit în contact cu ofițerii ruși și austrieci, sub influența cărora au început să prefere alte haine, alte distracții, alte condiții de locuit, alte moravuri. Exploatarea tot mai rațională a moșiilor și participarea intensă la comerț — așa cum rezultă din sămile care s-au păstrat — apoi slujbele, arenzile etc., le-a oferit suficiente sume pentru a-și satisface aceste gusturi. Călătorul austriac Ștefan Raicevich scria la sfîrșitul sec. al XVIII-lea că unii boieri moldoveni poartă haine foarte scumpe, de pînă la 3.000 de lei⁵. După calculele noastre, această sumă era egală cu valoarea de atunci a 11 tone miere de albine, sau a 100 tone de porumb boabe care, într-un an bun, se puteau obține de pe tot atîtea hectare. Cam tot atunci (1787), M. Reichard, bibliotecar la Gotha, publica un studiu în care arăta că deși boierii români se mai îmbracă după moda turcească, se simte și influența Apusului⁶.

În timpul războiului ruso-turc dintre anii 1806—1812 mulți moldoveni doreau să învețe limba franceză⁷, iar boieroaicele au îmbrăcat, mai repede decît boierii, costume europene în locul celor orientale⁸. Călătorul englez sir Robert Ker Porter nota că în anul 1820 a văzut boieri moldoveni trăind în mare lux, distrîndu-se la baluri, precum și femei elegante, îmbrăcate după moda pariziană⁹. Tot în aceste decenii mulți boieri români au început să-și trimită copiii la studii în Franța¹⁰, iar limba franceză a devenit o limbă de salon, în locul limbii grecești. Pe bună dreptate s-a arătat că acum, pentru Țările Române, „axa vieții intelectuale se deplasează de la Constantinopol spre Paris“¹¹.

Ideologia revoluției burgheze din Franța a fost cunoscută în Țările Române încă de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea, căci răspîndirea ideilor s-a făcut cu multă ușurință și pe diferite căi. În luna iulie 1796, o organizație secretă din Moldova, care pretindea că luptă pentru drepturile omului,

⁵ N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, vol. II, București, 1922, p. 192.

⁶ Marin Popescu-Spîneni, *România în izvoare geografice și cartografice*, București, 1978, p. 208.

⁷ L. Boicu, *Geneza „chestiunii române“ ca problemă internațională*, Editura Junimea, Iași, 1975, p. 52.

⁸ Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, Editura Minerva, București, 1972, p. 58—59.

⁹ N. Iorga, *op. cit.*, vol. III, București, 1922, p. 80.

¹⁰ Paul Cornea, *op. cit.*, p. 57—58.

¹¹ *Ibidem*, p. 48.

a înaintat un memoriu mitropolitului, arătând că domnii, clericii înalți și boierii sînt vinovați de ruina în care se găsea țara¹². Aceasta amintește de starea a III-a din Franța, în luptă cu regele, clerul și nobilimea.

Într-un memoriu de 4 articole, înaintat Porții la sfîrșitul anului 1802 de către niște boieri moldoveni, se vede clar influența „Declarației” drepturilor omului și ale cetățeanului“ dată în timpul revoluției burghize din Franța: „pentru dreptățile stărilor, să fie fără nici o osăbire de la obraz la obraz păzite în fieste cari stare, și fiindcă *cinstea, viața și averea sînt cele mai întăi și mai obștești* (subl. ns. - I. M.), vor fi păziți pentru toți deopotrivă, fără de nici o deosăbiri“¹³.

O idee politică foarte importantă găsim și la marele boier muntean Dinicu Golescu, care în deceniul al III-lea al sec. al XIX-lea scria că „stăpînitorul, pentru căci tot norodul să străduiește muncind spre a-i da avere și cinste, este dator pentru aceste să aibă către turma lui dragoste și îngrijire“¹⁴. Tot el a afirmat că „nu va găsi nimeni nici o deosebire între cenușa din trupul împăratului și dintr-a săracului“¹⁵. Aceasta arată influența *Declarației de independență a Statelor Unite ale Americii* din 4 iulie 1776 („toți oamenii au fost creați egali“) ¹⁶ și a articolului 1 din *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului* din 26 august 1789, în care se arată că „oamenii se nasc și rămîn liberi și egali în drepturi, deosebirile sociale nu pot fi bazate decît pe utilitatea publică“¹⁷.

Nu se poate spune că ideologia apuseană a găsit în Țările Române un loc gol, în care a prins rădăcini. Dimpotrivă, în probleme de unitate politică, independență față de Imperiul Otoman și progres economic — prin libertatea comerțului și a industriei — boierii, îndeosebi boierii noi, au avut propria lor ideologie, exprimată clar în multe documente. Dacă în ce privește dezvoltarea economică erau deosebiri foarte mari între Țările Române și țările occidentale, în probleme de ideologie deosebiri erau cu mult mai mici. Pe bună dreptate s-a afirmat că în problemele majore „ideologia românească se situa la nivelul general european“¹⁸. Ideile apusene au fost adaptate cerințelor societății românești aflată în faza de trecere de la feudalism la capitalism.

Revoluția ideologică ce a cuprins Țările Române rezultă cu multă claritate din cele 209 memorii și proiecte de reformă pe care boierii moldoveni și munteni — mari sau mici — le-au întocmit între anii 1769 și 1830. În 10 dintre acestea se cerea independența, iar în aproape toate

¹² Al. Vianu, *Manifestări antifanariote în Moldova la sfîrșitul secolului al XVIII-lea*, în *Studii*, anul XV, nr. 4/1962, p. 921—922.

¹³ Vlad Georgescu, *Mémoire et projets de réforme dans les Principautés roumaines 1769—1830*, București, 1970, p. 46.

¹⁴ Dinicu Golescu, *Insemnare a călătoriei mele*, Editura Eminescu, București, 1971, p. 62.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Culegere de texte pentru istoria universală, Epoca modernă*, Editura didactică și pedagogică, București, 1973, p. 113.

¹⁷ *Ibidem*, p. 147.

¹⁸ Gh. Platon, *Geneza revoluției române (...)*, p. 382.

celelalte întărirea autonomiei, situație care, pînă la urmă ar fi dus tot la independență¹⁹.

În unele memorii boierii au cerut unirea politică a Moldovei cu Țara Românească. Astfel, de exemplu, la 24 iulie 4 august 1772, boierul muntean Mihai Cantacuzino cerea delegatului Austriei care participa la Congresul de pace de la Focșani ca cele două Principate să fie unite sub un singur domnitor și protejate de cele două imperii vecine („...lès deux Principautés réunies par un bon prince et protégées par les deux empires de la chrétienté, peuvent en peu de temps former un état capable de se soutenir...”²⁰ — adică „...cele două Principate, unite de un prinț bun și protejate de cele două mari imperii ale creștinătății pot, în scurtă vreme, să formeze un stat capabil să se mențină...”).

În deceniile următoare, prin memorii, clasa socială a boierilor, care dispunea de o cultură corespunzătoare²¹, și-a exprimat și alte deziderate, cum ar fi: desființarea monopolului comercial, libertatea industriei, stabilitatea domniei, limitarea puterii domnului, modernizarea statului, gardă națională, fixarea graniței pe Dunăre cu Imperiul Otoman etc.

După cum se știe, revoluția lui Tudor Vladimirescu a izbucnit din cauze naționale — pe care unii cercetători le pun pe primul loc — precum și din cauze sociale, care izvorau din relațiile dintre clase. Caracterul național al revoluției — care în 1821 n-a putut fi afișat din cauza conjuncturii externe nefavorabile — a fost deosebit de clar exprimat începînd chiar cu anul 1822, în numeroase memorii ale boierilor, între care se remarcă îndeosebi proiectul de 77 „ponturi” al tînărului comis botoșănean Ionică Tăutul, proiect cunoscut și sub numele de *Constituția cărvunarilor*²².

Analizînd toate aceste memorii și proiecte de reformare a societății românești vedem că ele au fost întocmite fie de boierii mari, fie de cei mici. Și unii, și alții, voiau anumite prefaceri și adaptări în pas cu epoca, dar fără ca acestea să zdruncine privilegiile de clasă sau structura statului care, *în esență, trebuie să rămînă feudal*. Boierii mari voiau o reorganizare a statului care să le permită *numai lor* să ia parte la conducerea țării. Ceilalți, adică boierii mici și mijlocii, dintre care cei mai mulți erau, cum am arătat, doar de curînd boieriți, nu-și propuneau să conducă singuri — acesta nici n-ar fi fost un plan realizabil — ci doar să *împartă* conducerea cu marea boierime. De asemenea, în timp ce boierii mari, mai conservatori, erau dispuși să accepte progresul doar între limite apropiate, care să nu le știrbească cu nimic privilegiile

¹⁹ L. Boicu, *op. cit.*, p. 30.

²⁰ Vlad Georgescu, *Mémoires et projets (...)*, p. 38. Vezi și Valeriu Șotropa, *Proiectele de Constituție, programele de reforme și petițiile de drepturi din țările române în secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Editura Academiei R.S.R., București, 1976, p. 35.

²¹ Alexandru Duțu, *Coordonate ale culturii românești în secolul al XVIII-lea*, Editura pentru literatură, București, 1968, p. 221 și urm.

²² Memoriile și proiectele de reformă întocmite de boierii mici aveau un conținut mai progresist decît ale boierilor mari (vezi Valeriu Șotropa, *op. cit.*, p. 63).

de clasă conducătoare, boierii mici și mijlocii, de proveniență recentă, deci fără nici o legătură cu vechile familii boierești din feudalismul dezvoltat, voiau realizarea progresului pe o platformă mai largă²³.

Dacă în probleme de putere, sau de reorganizare a statului, între boierii mari și cei mici existau serioase deosebiri de vederi, dictate de interesele fiecărei grupări, în probleme de ordin național — ca de exemplu autonomia, independența, unirea etc., clasa socială a boierilor, cu unele excepții, firește, se prezenta ca o clasă destul de unitară. Acest lucru se constată mai ales din numeroasele memorii și proiecte de reformă a statului, întocmite și înaintate curților europene atât de boierii mari, cât și de cei mici.

Ideologia politică din cele două Principate — dar și din Transilvania — va căpăta contururi mult mai clare în cunoscutele programe ale revoluției române de la 1848.

ASPECTS DE L'IDÉOLOGIE POLITIQUE DES PRINCIPAUTÉS ROUMAINES PENDANT LE FÉODALISME TARDIF (JUSQU'EN 1832)

RÉSUMÉ

D'abord, l'auteur analyse les transformations ayant eu lieu durant cette période, dans la structure et la mentalité de la classe privilégiée des deux pays roumaine. On se rapporte, ensuite, aux idées d'indépendance et d'unité nationale qui résultent surtout des mémoires et des projets de réforme de la société roumaine, rédigés par de grands ou de petits boyards. Ces idées seront plus clairement exprimées dans les programmes de la révolution roumaine de 1848.

²³ Gh. Platon, *Geneza revoluției române de la 1848 (...)*, p. 117.